

бовських Кадетського корпусу (з 01.05.1841) і Маріїнського притулку (03.08.1852–16.12.1857); помічником кафедрального цензора проповідей (з 04.04.1849); членом Тамбовської духовної консисторії (з 17.08.1857) та Правління Тамбовського уч-ща для дівчат духовного звання (з 01.02.1863; фактично – з 22.07.1863). З 07.01.1864 виконував обов'язки протоієрея Тамбовського кафедрального Спасо-Преображенського собору; з 14.12.1866 призначений його настоятелем. Був також цензором і редактором (січень 1868 – серпень 1869) ж-лу «Тамбовские епархиальные ведомости». Упродовж багаторічної пед. та епархіальної служби мав численні церк. і держ. відзнаки, у т. ч. ордени Св. Анни 3-го (26.08.1856) та 2-го (12.05.1859) ступ., 2-го ступ. з імператорською короною (21.04.1862); Св. Володимира 3-го ступ. (16.04.1868).

10.12.1868 призначений єпископом Козловським, вікарієм Тамбовської єпархії. Склавши семінарські та епархіальні обов'язки (15.04.1869), прийняв чернечий постриг (16.04.1869) та був піднесений до сану архімандрита (17.04.1869). Висвячений на єпископа в С.-Петербурзі 09.05.1869.

Невдовзі після хіротонії відчув нездужання. Помер після кількомісячної тяжкої хвороби на 53-му році життя. Похований у Тамбовському кафедральному соборі.

Й. був автором кількох посібників зі св. історії Старого та Нового Завітів, укладених за схвалою Св. Синодом програмою для військ. навч. закладів (у січні 1861 пожертвував для безкоштовної роздачі учням 100 примірників). Ці посібники були популярними за життя Й., і неодноразово перевидавалися після його смерті. Надрукував також кілька промов у «Прибавлении» к ж-лу «Тамбовские епархиальные ведомости».

Осн. тв.: Священная история Ветхого Завета для детей. – Тамбов, 1858. – 70 с.; 2-е изд. – К., 1862. – 70 с.; 3-е изд. – К., 1874. – 57 с.; Священная история Нового Завета для детей. – Тамбов, 1858. – 112 с.; 2-е изд. – К., 1862. – 112 с.; 3-е изд. – К., 1874. – 92 с.; Речь Святейшему Правительствующему Всероссийскому Синоду арх-

химандрита Иоанникия, по наречении во епископа Козловского, викария Тамбовской епархии, 1869 года мая 7 дня // Прибавление к Тамбовским Ев. – 1869. – № 13. – С. 1–6; Священная история Ветхого и Нового Завета для детей. – К, 1906. – 56, 90 с.

Арх.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 1034.

Опубл. дж.: Об учреждении управления училища для девиц духовного звания // Тамбовские Ев. – 1863. – № 8. – С. 71; Распоряжения епархиального начальства // Там само. – 1868. – № 1. – С. 8; Высочайшая награда // Там само. – № 13. – С. 105; Назначение протоиерея Москвина в сан епископа Козловского, викария Тамбовской епархии // Там само. – 1869. – № 1. – С. 2; Некролог // Прибавление к Тамбовским Ев. – 1869. – № 21. – С. 259–265; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. III (1796–1869 гг.). – Т. 5 (1823–1869 гг.) / с предисл., введ. и прим. проф. прот. Ф. И. Титова. – К., 1915. – С. 257, 264, 298–299, 318.

Літ.: Строев П. Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской Церкви. – СПб., 1877. – Стлб. 893; Прибавление к спискам окончивших курс в Тамбовской духовной семинарии // Тамбовские Ев. – 1879. – № 19. – С. 213; А. Н. Иоанникий // РБС. – Т. : Ибак-Ключарев. – СПб., 1897. – С. 182; Историко-статистическое описание Тамбовской епархии / под ред. А. Е. Андриевского. – Тамбов, 1911. – С. 10; Смолч И. К. История Русской Церкви. 1700–1917. – М., 1996. – Ч. 1. – С. 757.

М. В. Яременко

ЙОАНИКІЙ (РУДНЄВ Іван Максимович) [рос. Иоанникий (Руднев Иван Максимович)] (20.02[04.03].1826–07[20].06.1900), єпископ РПЦ, митрополит Київський і Галицький, випускник, викладач, інспектор і ректор КДА – церк. діяч і педагог.

Нар. у с. Вишне Скворче (рос. Вышнее Скворчее) Новосильського пов. Тульської губ. (нині – с-ще Верхне Скворче Залегощенського р-ну Орловської обл. РФ) у сім'ї дякона (у 1860-х батько Й., Максим Іванович, прийнявши чернецтво з іменем Макарій, служив у сані ієромонаха у Хрестовій церкві Саратовського архієрейського дому; чин постригу звершив Й.). У дитинстві зазнав нужденності. Навчався у Новосильському ДУ (1835–40), Тульській ДС (1840–45) та КДА (1845–49), де здобув ступ. магістра богослов'я і словесних наук (ухвалу академ. Конференції від 29.07–03.08.1849 затверджено указом Св. Синоду 06.11.1851).

Йоаникій
(Руднєв)

Після закінчення академ. курсу прийняв чернецтво (чин постригу звершено 11.10.1849 ректором КДА архімандритом *Димитрієм (Муретовим)* у церкві преподобного Антонія Печерського у Ближніх печерах КПЛ). 06.11.1849 рукопокладений митрополитом Київським і Галицьким *Філаретом (Амфітеатровим)* у сан ієродиякона; 07.11.1849 висвячений на ієромонаха. Того ж дня зарахований, як найуспішніший зі студентів свого курсу, на посаду вчителя Св. Письма КДА, де 29.01–17.10.1851 викладав також викривальне богослов'я. Після отримання магістерського ступ. переведений на посаду бакалавра богослов. наук (з 06.11.1851). Того ж дня за сумлінну службу зарахований до складу соборних ієромонахів КПЛ. З поч. 1850-х пед. діяльність у КДА поєднував із адм. роботою на посадах помічника інспектора (27.11.1850–01.09.1853) та в. о. інспектора (25.06–02.08.1852; 27.12.1852–23.02.1853; 01.06–05.08.1854; 28.06–09.07.1856); був членом внутр. Правління КДА (03.09.1853–06.11.1858) та тимчасового будівельного ком-ту при КДА (07.01.1854–06.11.1858). 09.07.1856 призначений інспектором та екстраорд. професором богослов. наук КДА. 11.09.1856 затверджений у статусі члена Конференції КДА, окружного академ. Правління та Ду-

ховно-цензурного ком-ту. 21.12.1856 піднесений до сану архімандрита.

06.11.1858 обійняв посади ректора і професора богослов. наук КДС, настоятеля Київ. Свято-Микольського Пустинного чол. монастиря. Очолюючи семінарію, приділив значну увагу поліпшенню її економ. стану. Підтримав ініціативу заснування при КДС ж-лу «Руководство для сельских пастырей» (з 1860) – першого у Росії популярного видання, яке висвітлювало питання пастирської та освітянської практики духовенства.

Указом Св. Синоду від 04.12.1859 був призначений на посади ректора і професора богослов. наук КДА, настоятеля Києво-Братського Богоявленського монастиря. Замінивши на ректорській посаді єпископа *Ізраїля (Лукіна)*, доклав зусиль для нормалізації внутр. академ. життя після студентського страйку, що відбувся у КДА в листопаді 1859. Ініціював членство у внутр. академ. Правлінні особи зі складу професорів та її участь у розгляді не лише навч. та виховних, а й економ. питань. Запровадив новий порядок складання екзаменів усіма студентами з усіх предметів комісіям у складі членів Правління та всіх викладачів (до 1860 у КДА практикувалося опитування під час іспитів лише окремих студентів – за вибором головуючого в комісії митрополита Київського). У 1860 був одним із засновників і першим редактором академ. ж-лу «Труды Киевской духовной академии». Придільвав значну увагу благоустрою Києво-Братського монастиря.

06.10.1860 переведений на посаду ректора СПбДА (з 06.01.1861 викладав також догматичне богослов'я у статусі орд. професора). Поряд з академічними виконував низку ін. адм. обов'язків: спостерігав за викладанням Закону Божого в усіх навч. закладах С.-Петербурга та С.-Петербур. губ. (з 04.12.1860); був членом С.-Петербур. духовної консисторії (з 20.12.1860); у 1861 брав участь у роботі очолюваного архієпископом Херсонським та Одеським *Димитрієм (Муретовим)* ком-

ту, що опікувався розробкою проекту реформування духовних семінарій та уч-щ. Залишаючись на зазначених посадах, 16.05.1861 був призначений єпископом Виборзьким, 2-м вікарієм С.-Петербур. єпархії (чин хіротонії звершено у Свято-Троїцькій Олександро-Невській лаврі 12.06.1861).

Як засвідчують спогади студентів і колег Й. по КДА та СПбДА, попри швидку академ. кар'єру він не вирізнявся ані лекторською майстерністю, ані пед. талантом і чуттям. Маючи репутацію «человека умного, но замкнутого и сухого», часом занадто формалістичного, навряд чи зазнав тієї «синовньої» любові та довіри студентів, про яку згодом писали в ювілейних адресах та некрологах. На відміну від академ. діяльності, справжнім покликанням Й. стало архієрейське служіння.

Зокрема, очоливши 13.01.1864 Саратовську і Царицинську каф-ру, з перших місяців виявив себе енергійним та ефективним адміністратором і мудрим архіпастирем. Відвідуючи найвіддаленіші кутки єпархії (зазвичай без пошти, у супроводі лише келійника), особисто переймався проблемами окремих парафій та місцевого духовенства. Особливу увагу приділяв упорядкуванню системи адм. управління (зокрема впровадив принцип виборності благочинних самим духовенством) та фінансовому забезпеченню розвитку єпархії. У 1866 відкрив у Саратові перший у Росії свічний завод, спрямовуючи його значні прибутки (згодом – понад 60 тис. руб щороку) на створення недоторканного капіталу єпархії та фінансування її потреб і проектів (цей почин Й. було підхоплено в ін. єпархіях, особливо після прийняття відповідних дозвільних указів Св. Синоду від 10.01.1871 та 25.07.1879; у подальшому на кожному новому місці свого архієрейського служіння Й. починав із розбудови чи реорганізації свічного заводу та впорядкування свічної торгівлі, суттєво підносячи рівень матеріального забезпечення керованих ним єпархій). Дбаючи про

збільшення джерел єпархіальних доходів, здавав у оренду спеціально збудований великий кам'яний корпус при Архієрейському домі в Саратові. Вилучені кошти витрачав на розвиток у єпархії місіонерської, просвітницької та благодійницької діяльності, розбудову духовно-навч. закладів, матеріальну допомогу нужденному духовенству тощо.

Одним із започаткувань Й. у Саратові було створення першого у Росії антирозкольникницького «Братства Св. Хреста». Систематично жертвуючи на розвиток його діяльності чималі кошти, ініціював створення братської б-ки стародруків. Приділяючи чималу увагу гол. напрямку діяльності братства – боротьбі з розколом, брав особисту участь у співбесідах із старообрядцями; за діяльність місіонерській роботі братства заснував у Саратовській ДС каф-ру розколовства. Вважаючи ін. важливим напрямом братської діяльності благодійництво, відкрив безкоштовну їдальню для бідних, яку щороку відвідувало 10 тис. осіб, і притулок для незаможних дітей, де навчали грамоті та ремеслам. Розвивав просвітницький напрям діяльності братства (передусім серед найнижчих верств населення), якою опікувався спеціально створений «Духовно-просветительный союз», що згодом відкрив свої філії у багатьох селах Саратовської губ.

Важливими подіями життя єпархії стали створення її друкованого органу – ж-лу «Саратовские єпархиальные ведомости» (виходив з 1865) та заснування у 1868 жін. єпархіального уч-ща у Саратові, при якому 21.11.1874 було відкрито сиротинець для дітей духовенства (дошкільнят, чиєю підготовкою до навчання опікувалися учениці старших класів уч-ща), а згодом також і притулок для престарілих священнослужителів, позбавлених родинного догляду. Того ж року заснував тов-во взаємодопомоги заштатним священно- і церковнослужителям.

На значний управлінський досвід, набутий протягом десятилітнього керівництва

Саратовською і Царицинською єпархією, Й. спирався у подальшій архієрейській діяльності на Нижегородській та Арзамаській кафедрі, яку обіймав з 13.06.1873 (з 27.03.1877 – у сані архієпископа). За короткий термін здійснив низку започаткувань, що мали вагоме значення для розвитку єпархії: створив аналогічне Саратовському «Братство Св. Хреста»; збудував дитячий притулок на 40 місць при Нижегородському жін. єпархіальному уч-щі (1875), забезпечивши власним коштом утримання 10 хлопчиків та 10 дівчат і пожертвувавши на розвиток уч-ща та притулку 10 тис. руб.; заснував при керованому ним Оранському Богородицькому монастирі у Нижньому Новгороді ремісничу школу для 40 хлопчиків, вніс до її осн. капіталу 3 тис. рублів; 12.09.1876 вперше у Росії відкрив при Нижегородській ДС безкоштовний гуртожиток для учнів (понад 150 осіб), які оплачували своє навчання (т. зв. своєкошті) і до того часу мусили орендувати у приватних господарів горища та «кутки» для проживання (за згадкою сучасників, у побутовому сенсі в гуртожитку «было так хорошо, что лучшего и желать нельзя»; лише на його утримання єпархія щороку витрачала 20 тис. руб.).

08.12.1877 був призначений архієпископом Карталінським і Кахетинським, Екзархом Грузії і членом Св. Синоду. Перебуваючи на кафедрі у м. Тифлісі (нині – м. Тбілісі, Грузія), опанував грузин. мову, яку подекуди використовував під час богослужінь. Отримав дозвіл на відкриття кафедрі грузин. мови у Тифліській ДС; домігся обов'язкового вивчення грузин. мови у духовних школах екзархату та дозволу на її викладання у світських навч. закладах. У 1880 заснував Братство Св. Андрія Первозванного, що мало на меті матеріальну допомогу нужденним учням Тифліської ДС. Керуючи екзархатом Грузії, всю свою заробітну плату за 4,5 року (28 тис. руб.) віддав на розвиток відкритого у 1879 Тифліського жін. єпархіального уч-ща та його сиротинця.

27.06.1882 посів кафедрі у Москві у сані митрополита Московського і Коломенського, священноархіємандрита Свято-Троїцької Сергієвої лаври. З 07.10.1882 головував у Правосл. місіонерському тов-ві. 15.05.1883 очолив чин коронації імператора Олександра III у Москві. Кремлі. Звершив освячення храму Христа Спасителя (26.05.1883) та Рос. істор. музею ім. імператора Олександра III (02.06.1883, нині – Держ. істор. музей) у Москві. Протягом 1882–91 освятив понад 30 новозбудованих чи оновлених моск. храмів.

Очолюючи Москов. кафедрі, особливу увагу приділяв розвитку духовно-навч. закладів. Ініціював і здійснив капітальні ремонти будівель Віфанської (1882–84; у Спасо-Віфанському монастирі в підмосковному м. Сергієв Посад) та Моск. (1885) духовних семінарій, де відкрив єпархіальні гуртожитки для своєкоштных семінаристів (безкоштовні – для єпархіальних стипендіатів або за половину плати). У Моск. ДС, крім того, збудував новий корпус («Йоанніївський»). При Моск. ДС запровадив протирозкольницький клас і місіонерські співбесіди із старобрядцями. У 1890 освятив нову будівлю Перервинського ДУ (в Микола-Перервинському чол. монастирі у Москві). У 1889, з нагоди 25-річчя служіння у єпископському сані, у кожному з 6 духовних уч-щ Моск. єпархії власним коштом запровадив стипендію. Реформував 3-класне Ризоположенське уч-ще для дівчат духовного звання (при храмі Ризоположення в Москві) у 6-класне Маріїнське жін. єпархіальне уч-ще, що забезпечувало його вихованкам право на вчителювання (в результаті цього реформування кількість учениць збільшилася з 10 до 254). Подбав про приміщення для уч-ща та його перебудову, а також відкриття училищного Введенського храму. Особисто вніс до капіталу уч-ща 10 тис. руб. для забезпечення з відсотків 4 щорічних стипендій (шануючи видатні заслуги Й. на Моск. кафедрі, у 1891 духовенство Москви встановило у Маріїнському уч-щі ще одну стипендію –

«Йоаникіївську»). Власним коштом запровадив 10 стипендій при Філаретівському жін. уч-щі. Заснував у Москві Кирило-Мефодіївське братство, яке опікувалося розвитком церковнопарафіяльних шкіл Моск. єпархії. Надавав щедрю матеріальну підтримку моск. Братству Св. Миколая, створеному з метою допомоги незаможному духовенству у вихованні та навчанні дітей. Чимало увагу приділяв піклуванню про престарілих і хворих священнослужителів єпархії, для яких відкрив у Москві лікарню (1888) та богадільню.

З 17.11.1891 і до кін. життя – митрополит Київський і Галицький; з 25.12.1898 – «первенствующий член» Св. Синоду. На Київ. каф-рі приділив особливу увагу активізації церковно-просвітницької діяльності та розвитку духовної освіти. Підтримав ідею створення Тов-ва поширення релігійно-моральної просвіти у дусі Правосл. Церкви (1893), згодом перейменованого на Київ. правосл. релігійно-просвітницьке тов-во. У 1896 заснував у Києві ж-л «Миссионерское обозрение». У всіх духовно-навч. закладах Київ. єпархії започаткував іменні Йоаникіївські стипендії. Вніс 5 тис. руб. на будівництво лікарні при Богуславському ДУ. Створив капітал для будівництва домового храму та лікарні при 2-му Київ. жін. уч-щі духовного відомства. Відкрив сиротинець для доньок духовенства при 1-му Київ. жін. уч-щі. Завдяки суттєвому збільшенню прибутковості єпархіального свічного заводу та започаткуванню тов-ва «образования пожарного капитала» розпочав зведення нової будівлі КДС (вартістю 800 тис. руб.), розрахованої на 550 вихованців. Пожертвою у 10 тис. руб. заснував тов-во взаємодопомоги духовенства, з коштів якого виплачувалися пенсії вдовам і сиротам священно- і церковнослужителів єпархії, заштатним клірикам тощо. У 1899 ініціював будівництво єпархіальної богадільні, започаткувавши її капітал внеском у 50 тис. руб. За часів перебування Й. на Київ. каф-рі у КПЛ було здійснено ре-

монт Свято-Успенського собору (1894–1901), зведено нову Трапезну церкву в ім'я преподобних Антонія та Феодосія Печерських і трапезну палату (1895) (особистий внесок Й. на ці ремонтно-будівельні роботи склав 80 тис. руб.). Значну увагу приділив улаштуванню подвір'я КПЛ у С.-Петербурзі та зведенню його Успенського храму, який освятив у 1897.

Предметом особливої опіки Й. на Київ. каф-рі була КДА, ввірена його безпосередньому керівництву як митрополиту Київському. Поряд із повсякденними патрунуванням і підтримкою започаткував в Академії власним коштом (понад 11 тис. руб.) дві стипендії: Йоаникіївську (1893) та імені імператора Миколи II (1896). З нагоди 50-річчя служіння Й. у свящ. сані братія КПЛ заснувала у КДА ще одну «Йоаникіївську стипендію», пожертвувавши для цієї справи 5600 руб. (1899).

Видатний церк. діяч, благодійник, «человек безупречный в нравственном отношении», аскет і молитовник, відданий обітниці «жити і служити не для себе», а для Церкви і пастви, в усіх місцях свого архієрейського служіння Й. залишив по собі добрі започаткування і вдячну пам'ять. Мав численні церк. і держ. відзнаки, зокрема був нагороджений орденами Св. Анни 2-го (14.04.1858), 2-го з імператорською короною (29.04.1861), 1-го (17.03.1866) ступ., Св. Володимира 3-го (23.03.1863), 2-го (31.03.1874) та 1-го (01.04.1890) ступ., Св. князя Олександра Невського (30.08.1880) та діамантовими знаками до нього (15.05.1883), Св. апостола Андрія Первозванного (06.05.1895) та діамантовими знаками до нього (07.11.1899, найвища держ. відзнака Рос. імперії), чорногорським орденом князя Даниїла 1-го ступ. (27.11.1882), серб. орденом Св. Сави 1-го ступ. (04.07.1892). Був обраний почесним членом СПбДА (14.02.1877), КазДА (1881), КДА (11.06.1882), МДА (1892), Імп. С.-Петерб. АН (04.12.1899). 03–09.11.1899 у Києві відбулися пишні урочистості з нагоди 50-річчя церк. служіння Й. На честь цієї події було видано «Юбилейный сборник»,

до якого ввійшла більшість проповідей, промов і повчань Й., що друкувалися у різні роки в періодичних виданнях ввірених йому єпархій та окремими брошурами.

Помер у київ. Голосіївській пустині на 75-му році життя від ускладненої пневмонії. Похований у Хрестовоздвиженській церкві над Ближніми печерами КПЛ.

Після смерті Й. його архів (лекційні матеріали, особисті та службові документи, листування тощо) зберігався у Церковно-археол. музеї КДА. Нині його значна частина перебуває у фонді 301 (КДА) в ІР НБУВ.

Осн. тв.: Речи к новорукоположенным епископам, говоренные высокопреосвященнейшим Иоанникием, митрополитом Киевским и Галицким, во время пребывания его на Московской кафедре. – К., 1892. – 40 с.; Пять слов о покаянии. – СПб., 1899. – 31 с.; Речи, произнесенные по разным случаям в духовно-учебных заведениях. – К., 1898. – 31 с.; Юбилейный сборник. Речи, слова, беседы и назидательные статьи высокопреосвященнейшего Иоанникия, митрополита Киевского и Галицкого. С биограф. очерком и 5 портр. иерарха-юбиляра. – СПб., 1899. – XXXII, 616, 5 с.; Жизнь падших духов, или Как живут демоны. – К., 1900. – 16 с.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. XIII. – №№ 2503–2504, 2990, 3016, 3048, 3136, 3410, 3518–3522, 3980, 4421, 5306, 6143–6144; Ф. 72. – № 47; Ф. 175. – №№ 59/4, 59/8, 148, 2375; Ф. 301 (КДА). – №№ 687 Л (91 од. зб.), 688 Л (27 од. зб.), 689 Л; ЦДАУК. – Ф. 128. – Оп. 1 заг. – Спр. 2919, 2950, 2954; Оп. 1 друк. – Спр. 1290; Оп. 1 благоч. – Спр. 3467; Оп. 2 черн. – Спр. 1110; Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 2405, 3814, 4468; Оп. 3. – Спр. 455а.

Опубл. дж.: Указы Святейшего Правительствующего Синода // Нижегородские Ев. – 1877. – № 9. – С. 211; 1878. – № 2. – С. 41–42; *Виноградов И. З., прот.* Прощание высокопреосвященнейшего Иоанникия, бывшего архиепископа Нижегородского и Арзамаского, а ныне Экзарха Грузии, с Нижегородской паствой и проводы его из Нижнего Новгорода 30 января 1878 года. – Н. Новгород, 1878. – 57 с.; Заслуги преосвященного Иоанникия по управлению Нижегородской епархией // Саратовские Ев. – 1878. – № 5. – Отд. неофиц. – С. 99–102; Некоторые черты деятельности высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Московского, во время его управления Саратовской епархией // Моск. Цвед. – 1882. – № 35. – С. 488–490; Некоторые черты деятельности высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Московского, во время его управления нижегородской паствой // Там само. – № 39. – С. 558–560; Некоторые черты деятельности высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Московского, во время его управления экзархатом Грузии // Там само. – № 40. – С. 577–578; Празднование 25-летия святительства высокопреосвященнейшего Иоанникия, митрополита Московского и

Коломенского, 12 июня 1886 года. – М., 1886. – 120 с.; Высочайшие грамоты // Цвед. – 1890. – № 14–15. – С. 111; 1895. – № 18. – С. 145; Высочайшие рескрипты // Там само. – 1891. – № 47. – С. 357–358; Прощание высокопреосвященнейшего митрополита Иоанникия с московской паствой // ПрибЦвед. – 1891. – № 49. – С. 1750–1753; Прощание высокопреосвященного Иоанникия с Троице-Сергиевой лаврой и Московской духовной академией // Там само. – № 50. – С. 1793–1795; Прощальное служение высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Киевского и Галицкого // Там само. – № 51. – С. 1839–1841; Встреча высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Киевского и Галицкого // Там само. – № 52. – С. 1896–1898; Деятельность высокопреосвященного Иоанникия, митрополита бывшего Московского, а ныне Киевского, на Московской кафедре в пользу духовно-учебных ее заведений // КЕВ. – 1892. – № 1. – Отд. неофиц. – С. 13–20; Высочайшие повеления // Цвед. – 1897. – № 46. – С. 413; Именные высочайшие указы // Там само. – 1899. – № 1. – С. 1; Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий // ПрибЦвед. – 1899. – № 44. – С. 1795–1805; К предстоящему юбилею первенствующего члена Святейшего Синода, высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Киевского и Галицкого. – К., 1899. – 5 с.; К 7 ноября 1899 года // ТКДА. – 1899. – № 11. – С. 291–298; Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1899–1900 учебный год. – К., 1900. – С. 230–232; Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий. [некролог]. – К., 1900. – 27 с.; Последние дни жизни, кончина и погребение высокопреосвященного Иоанникия, митрополита Киевского и Галицкого, священноархимандрита Успенской Киево-Печерской лавры, первенствующего члена Святейшего Синода. – К., 1900. – [2], 38 с.; Памяти преосвященного Иоанникия, бывшего митрополита Киевского и Галицкого // КЕВ. – 1901. – № 12. – Ч. неофиц. – С. 545–546; *Зеленецкий А. А.* Митрополит Иоанникий и семинаристы-«народники». (Отрывок из воспоминаний). – СПб., 1902. – 18 с.; Из дневника студента XX курса Ильи Экземплярского // Высокопреосвященный архиепископ Иероним Экземплярский (1836–1905) : биографический очерк, некоторые статьи и несколько проповедей усопшего владыки. – К., 1906. – С. 64, 75, 78; *Певницкий В. Ф.* Мои воспоминания. Студенческие годы. 1851–1855. – К., 1911. – С. 167–169; *Він же.* Мои воспоминания. Ректор Израиль Лукин (1854–1859) на ректуре в Академии // ТКДА. – 1911. – № 10. – С. 347–348; *Фоменко Кл., прот.* Двадцать первый курс Киевской духовной академии (Воспоминания бывшего студента XXI курса) // Там само. – 1912. – № 10. – С. 334; *Катанский А. Л.* Воспоминания старого профессора // ХЧ. – 1914. – № 5. – С. 606, 610–611; № 6. – С. 755, 764–785; № 7–8. – С. 867–868; *Леонтий (Лебединский).* Мои заметки и воспоминания // БВ. – 1913. – № 10. – С. 322–324; 1914. – № 1. – С. 139–142; *Петров Н. И.* Воспоминания о преосвященном Филарете (Филаретове), бывшем ректоре Киевской духовной академии (1860–1878 гг.) // *Петров М. І.* Скрижалі пам'яті. – К., 2003. – С. 302–304.

Літ.: Чистович И. А. Санкт-Петербургская духовная академия за последние 30 лет (1858–1888). – СПб., 1889. – С. 22, 40; Корольков И. Н., прот. Высокопреосвященнейший Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий. – К., 1899. – 24 с.; Скворцов В. Н. Высокопреосвященнейший Иоанникий, первоприсутствующий член Святейшего Синода, митрополит Киевский и Галицкий. – СПб., 1899. – XXXII с.; Титов Ф. И. Высокопреосвященнейший Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий. – К., 1899. – [1], 49 с.; Він же. Иоанникий Руднев // ПБЭ. – Т. VI. – СПб., 1905. – Стлб. 771–784; Крайний К. К. Иоанникий (Руднев Иван Максимович) // ПЭ. – Т. 25. – М., 2010. – С. 67–72.

М. Л. Ткачук

ЙОАНИКІЙ (СОКОЛОВСЬКИЙ Феодосій Семенович) [рос. Иоанникий (Соколовский Феодосий Семенович)] (24.03[05.04].1889*–02.04.1938**), архієпископ РПЦ, випускник КДА – церк. діяч.

Нар. у с. Нянівка Радомисльського пов. Київ. губ. (нині – Малинського р-ну Житомирської обл.)*** у сім'ї диякона. Після закінчення Києво-Софійського ДУ (1901–06) та КДС (1906–12) навчався у КДА (1912–16), де здобув ступ. канд. богослов'я (ухвала Ради КДА від 01.04.1916). Випускний твір, написаний під керівництвом в. о. доц. В. З. Белолікова, присвятив темі: «Единоверие в понимании православных, раскольников и раскольничествующих единоверцев» (рукопис зберігається в ІР НБУВ). Вступивши до КДА в чині рясофорного послушника, у студентські роки прийняв чернечий постриг та був висвячений на ієромонаха.

Після закінчення КДА з 1916 служив полковим священиком у 319-му піхотному Бугульминському полку. За не підтвердженими документально даними, згодом обіймав посаду священика Свято-Тихвінського жіночого монастиря у м. Катеринославі (нині – м. Дніпропетровськ).

21.10.1921 був призначений єпископом Бахмутським і Слов'яносербським, вікарієм

Катериносл. єпархії (чин хіротонії звершено 03.11.1921). На відкритті Бахмутського з'їзду духовенства та мирян (23–24.08.1922) виступив із антиобновленською промовою. Був заарештований співробітниками Донец. Губвідділу ДПУ. Під зобов'язання щодо підтримки обновленської «Живої церкви» невдовзі звільнений з-під варти. У середині листопада 1922 заарештований вдруге разом із тимчасово керуючим Катериносл. єпархією архієпископом Аганітом (Вишневецьким) у справі приховування останнім церк. коштовностей (за припущенням дослідників, поштоухом до цього арешту став донос Й.). Після понад 7 місяців перебування у Катериносл. в'язниці звернувся до прокуратури із заявою, у якій висловив «щире каяття у своїй попередній роботі» та пообіцяв «найрішучішим способом боротися із контрреволюційними діяннями серед духовенства».

Після звільнення розгорнув у Катериносл. єпархії активну антиобновленську кампанію, налагодивши зв'язок із Патріархом Московським і всієї Росії Тихоном (Беллавіним) і створивши у Катеринославі тихонівське церк. управління. Після чергового арешту в листопаді 1923 був засуджений Катериносл. губернським ревтрибуналом до 1 року суворої ізоляції із подальшою висилкою за межі України. На підставі розгляду справи Верховним судом (за касаційним порядком) у грудні 1923 був звільнений з-під варти, однак позбавлений права на проживання у Харків., Київ., Донец., Катериносл., Подільській губерніях протягом 3 років.

Попри цю заборону, у лютому 1924 був призначений Патріархом Тихоном керуючим Харків. єпархією у сані архієпископа, а невдовзі – його повноважним представником в Україні (Патріарша грамота від 25.03[07.04].1924). Розгорнув на Харківщині боротьбу із обновленцями, в результаті якої повернувся до Патріаршої Церкви, за власним твердженням, до 700 парафій. Однак уже в серпні 1924 Харків. церк. рада мусила звернути увагу Патріарха Тихона на негативні

* За ін. даними – 24.02[08.03].1890.

** За ін. даними – 15.01.1938.

*** За ін. даними – у с. Мигалки Радомисльського пов. Київ. губ. (нині – Бородянського р-ну Київ. обл.)